

© Ελληνική Δημοκρατία, 2018. Ανεπίσημη μετάφραση που πραγματοποιήθηκε από την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ). [Η μετάφραση έχει δημοσιευτεί στην επίσημη ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ]. Η μετάφραση αυτή δεν δεσμεύει το Δικαστήριο.

© Hellenic Republic, 2018. Unofficial translation made by the Greek National Commission for Human Rights (GNCHR). [Translation already published on the official website of the GNCHR]. This translation does not bind the Court.

© République Hellénique, 2018. Cette traduction non officielle a été faite par la Commission Nationale Hellénique pour les Droits de l'Homme (CNHHDH). [Traduction déjà publiée sur le site Internet officiel de la CNHHDH]. Elle ne lie pas la Cour.

Θεματικό Δελτίο – Αντίρρηση συνείδησης

Οκτώβριος 2017

Αυτό το θεματικό δελτίο δεν δεσμεύει το Δικαστήριο και δεν είναι εξαντλητικό

Αντίρρηση συνείδησης

«Το άρθρο 9¹ [της [Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου](#)] δεν αναφέρεται ρητά στο δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης. Ωστόσο, [το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου] θεωρεί ότι η άρνηση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας, όταν απορρέει από σοβαρή και ανυπέρβλητη σύγκρουση μεταξύ της υποχρέωσης να υπηρετήσει κανείς στο στρατό και της συνείδησής του ή ειλικρινών θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, συνιστά πεποίθηση αρκούτσως εδραία, εμπειριστατωμένη, συνεκτική και σοβαρή, ώστε να προστατεύεται από το άρθρο 9 ... Κατά πόσο και σε ποιο βαθμό η άρνηση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διάταξης πρέπει να αξιολογείται υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων περιστάσεων της εκάστοτε υπόθεσης» ([Bayatyan κατά Αρμενίας](#) Απόφαση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης της 7^{ης} Ιουλίου 2011, παρ. 110).

Το Δικαστήριο, κατά την εκδίκαση της υπόθεσης *Bayatyan* (βλ. παρακάτω, σελίδα 4), εξέτασε για πρώτη φορά την εφαρμογή του άρθρου 9 της Σύμβασης στην περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης. Κατά το παρελθόν, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου² είχε αρνηθεί συστηματικά με σειρά αποφάσεων (βλέπε παρακάτω) να αναγνωρίσει την εφαρμογή της διάταξης στην περίπτωση των προσώπων αυτών, με την αιτιολογία ότι, εφόσον το άρθρο 4, παρ. 3 εδ. β', της Σύμβασης εξαιρεί από την έννοια της

¹ Το άρθρο 9 (ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας) της [Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου](#) ορίζει ότι:

«1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις την ελευθερίαν σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας, το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερίαν αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεων, ως και την ελευθερίαν εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονωμένως, ή συλλογικώς δημοσία ή κατ' ιδίαν, δια της λατρείας, της παιδείας, και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών.

2. Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέση αντικείμενον ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία δια την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

² Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία είχε την έδρα της στο Στρασβούργο από τον Ιούλιο του 1954 έως τον Οκτώβριο του 1999, ήταν ένα όργανο το οποίο επέβλεπε, μαζί με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, τη συμμόρφωση των Συμβαλλόμενων Κρατών προς τις υποχρεώσεις που είχαν αναλάβει βάσει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου καταργήθηκε όταν το Δικαστήριο έγινε μόνιμο την 1^η Νοεμβρίου 1998.

αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας «κάθε υπηρεσία στρατιωτικής φύσης ή, σε περιπτώσεις αντιρρησιών συνείδησης, στις χώρες όπου αυτοί αναγνωρίζονται, κάθε άλλη υπηρεσία που επιβάλλεται αντί υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας», η απόφαση για την αναγνώριση ή μη των αντιρρησιών συνείδησης εναπόκειται στα συμβαλλόμενα Κράτη. Κατά συνέπεια, το ερώτημα αποκλείστηκε από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 της Σύμβασης, το οποίο δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι παρέχει εγγύηση απαλλαγής από τη δίωξη για άρνηση εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας.

Νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Grandrath κατά Γερμανίας

12 Δεκεμβρίου 1966 (εισήγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου)

Ο προσφεύγων, ο οποίος ήταν ιερέας των Μαρτύρων του Ιεχωβά, ήταν ολικός αρνητής στράτευσης, που επιδίωκε να απαλλαγεί τόσο από τη στρατιωτική όσο και από την πολιτική υπηρεσία. Κατήγγειλε την ποινική του καταδίκη λόγω άρνησης εκπλήρωσης της εναλλακτικής πολιτικής υπηρεσίας και ισχυρίστηκε ότι τελέστηκε σε βάρος του δυσμενής διάκριση σε σύγκριση με ρωμαιοκαθολικούς και προτεστάντες ιερείς, οι οποίοι απαλλάχθηκαν από τη θητεία.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εξέτασε την υπόθεση υπό το πρίσμα του άρθρου 9 και του άρθρου 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) σε συνδυασμό με το άρθρο 4 (απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων) της Σύμβασης. Κατέληξε ότι δεν υπήρξε **καμία παραβίαση** της Σύμβασης στην παρούσα υπόθεση, καθώς οι αντιρρησίες συνείδησης δεν είχαν το δικαίωμα απαλλαγής από τη στρατιωτική θητεία και ότι η απόφαση για τη χορήγηση ή μη ενός τέτοιου δικαιώματος εναπόκειται στο εκάστοτε Συμβαλλόμενο Κράτος. Σε περίπτωση χορήγησης ενός τέτοιου δικαιώματος, οι αντιρρησίες συνείδησης ενδεχομένως να υποχρεούνταν στην εκπλήρωση εναλλακτικής πολιτικής υπηρεσίας, ενώ δεν είχαν το δικαίωμα να απαλλαγούν από αυτή.

G.Z. κατά Αυστρίας (προσφυγή υπ' αριθμ. 5591/72)

2 Απριλίου 1973 (απόφαση της Επιτροπής)

Ο προσφεύγων κατήγγειλε την καταδίκη του από τα αυστριακά δικαστήρια εξαιτίας της άρνησής του να εκπληρώσει την υποχρεωτική στρατιωτική του θητεία επικαλούμενος τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις ως ρωμαιοκαθολικός.

Η Επιτροπή κήρυξε την υπόθεση **απαράδεκτη**, καθώς θεώρησε, συγκεκριμένα, ότι το άρθρο 4, παρ. 3 εδ. β', της Σύμβασης, το οποίο εξαιρεί από την έννοια της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας «κάθε υπηρεσία στρατιωτικής φύσης ή, σε περιπτώσεις αντιρρησιών συνείδησης, στις χώρες όπου αυτοί αναγνωρίζονται, κάθε άλλη υπηρεσία που επιβάλλεται αντί υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας», υποδεικνύει σαφώς ότι η απόφαση για την αναγνώριση ή μη των αντιρρησιών συνείδησης εναπόκειται στα Κράτη, καθώς και, σε περίπτωση αναγνώρισής τους, η πρόβλεψη δυνατότητας εναλλακτικής υπηρεσίας. Το άρθρο 9, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 4, παρ. 3 εδ. β', δεν επέβαλε στα Κράτη την υποχρέωση να αναγνωρίσουν τους αντιρρησίες συνείδησης και, συνεπώς, να ρυθμίσουν ειδικά την άσκηση του δικαιώματός τους στην ελευθερία συνείδησης και θρησκείας αναφορικά με την υποχρεωτική εκπλήρωση στρατιωτικής θητείας. Κατ' επέκταση, δεν προκύπτει, δυνάμει των παραπάνω άρθρων, κώλυμα για τα Κράτη τα οποία δεν είχαν αναγνωρίσει τους αντιρρησίες συνείδησης να προβούν σε κυρώσεις κατά όσων αρνούνταν να εκπληρώσουν στρατιωτική θητεία.

Χ. κατά Γερμανίας (αρ. 7705/76)

5 Ιουλίου 1977 (απόφαση της Επιτροπής)

Ο προσφεύγων, ο οποίος ήταν Μάρτυρας του Ιεχωβά και είχε αναγνωριστεί ως αντιρρησίας συνείδησης, αρνήθηκε να συμμορφωθεί με την κλήση για εκπλήρωση πολιτικής υπηρεσίας. Καταδικάστηκε για τη μη εκπλήρωση της θητείας σε τέσσερις μήνες φυλάκιση. Του χορηγήθηκε, ωστόσο, αναστολή εκτέλεσης της ποινής προκειμένου να διαπραγματευτεί την εκπλήρωση κοινωνικής εργασίας σε νοσοκομείο ή άλλο ίδρυμα, ώστε να απαλλαγεί από την πολιτική υπηρεσία. Καθώς απέτυχε να κανονίσει τέτοια συμφωνία, η ποινή του εκτελέστηκε το Δεκέμβριο του 1976. Ο προσφεύγων κατήγγειλε την άρση αναστολής εκτέλεσης της ποινής.

Η Επιτροπή κήρυξε την υπόθεση **απαράδεκτη**. Έκρινε, ειδικότερα, ότι, εφόσον το άρθρο 4, παρ. 3 εδ. β', της Σύμβασης, το οποίο εξαιρεί από την έννοια της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας «κάθε υπηρεσία στρατιωτικής φύσης ή, σε περιπτώσεις αντιρρησιών συνείδησης, στις χώρες όπου αυτοί αναγνωρίζονται, κάθε άλλη υπηρεσία που επιβάλλεται αντί υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας», αναγνώριζε ρητά ότι οι αντιρρησίες συνείδησης ενδεχομένως να υποχρεούνται στην εκπλήρωση πολιτικής υπηρεσίας, η οποία θα υποκαθιστούσε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, συναγόταν ότι το άρθρο 9 δεν συνεπαγόταν δικαίωμα απαλλαγής από την εναλλακτική πολιτική υπηρεσία. Όσον αφορά στον ισχυρισμό του προσφεύγοντος δυνάμει του άρθρου 7 (μη επιβολή ποινής άνευ νόμου) της Σύμβασης, η Επιτροπή επισήμανε ότι εναπόκειτο στον εθνικό νομοθέτη να καθορίσει τις αξιόποινες πράξεις που θα ποινικοποιούνταν και έκρινε ότι η Σύμβαση δεν θέσπιζε κώλυμα για τα Κράτη να προβούν σε κυρώσεις κατά όσων αρνούσαν να εκπληρώσουν στρατιωτική θητεία. Επιπλέον, η Επιτροπή, αφού έλαβε υπόψη της τη διάρκεια της καταδίκης του προσφεύγοντος, την αναστολή της και την υφ' όρον απόλυσή του, δεν βρήκε πειστικό επιχείρημα υπέρ των ισχυρισμών περί παραβίασης του άρθρου 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων) της Σύμβασης.

Ν. κατά Σουηδίας (αρ. 10410/83)

11 Οκτωβρίου 1984 (απόφαση της Επιτροπής)

Ο προσφεύγων, ο οποίος ήταν πασιφιστής, καταδικάστηκε εξαιτίας της άρνησής του να εκπληρώσει υποχρεωτική στρατιωτική θητεία. Δεν αιτήθηκε τη δυνατότητα εκπλήρωσης εναλλακτικής πολιτικής υπηρεσίας. Ισχυρίστηκε ενώπιον της Επιτροπής ότι κατέστη αποδέκτης δυσμενούς διάκρισης, καθώς, παρότι είχε χορηγηθεί απαλλαγή σε μέλη θρησκευτικών ομάδων, φιλοσοφικοί λόγοι, όπως ο πασιφισμός, δεν αποτελούσαν επαρκή αιτιολογία προκειμένου να απαλλαγεί από την υποχρέωση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας.

Η Επιτροπή κήρυξε την υπόθεση **απαράδεκτη**. Θεώρησε ότι δεν υφίσταται παραβίαση του άρθρου 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) σε συνδυασμό με το άρθρο 9 της Σύμβασης, τονίζοντας ότι δεν υφίστατο διάκριση όταν η πλήρης απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία και την εναλλακτική πολιτική υπηρεσία περιορίζεται σε αντιρρησίες συνείδησης οι οποίοι ανήκαν σε θρησκευτικές κοινότητες που απαιτούσαν από τα μέλη τους αυστηρή πειθαρχία, τόσο πνευματική όσο και ηθική.

Peters κατά Ολλανδίας

30 Νοεμβρίου 1994 (απόφαση της Επιτροπής)

Ο προσφεύγων, ο οποίος ήταν φοιτητής φιλοσοφίας, αναγνωρίστηκε ως αντιρρησίας συνείδησης, υποχρεώθηκε, ωστόσο, να εκπληρώσει εναλλακτική πολιτική υπηρεσία. Καθώς οι φοιτητές θεολογίας δικαιούνταν καταρχήν απαλλαγή και από τα δύο είδη παροχής υπηρεσίας προς το Κράτος, θεώρησε ότι υφίστατο εις βάρος του διάκριση.

Η Επιτροπή κήρυξε την υπόθεση **απαράδεκτη**. Παρότι αναγνώρισε ότι το ζήτημα που έθετε ο προσφεύγων ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 της Σύμβασης, θεώρησε ότι δεν υφίστατο παραβίαση του άρθρου 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) σε συνδυασμό με το άρθρο 9 της Σύμβασης.

Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Θλιμμένος κατά Ελλάδα

6 Απριλίου 2000 (απόφαση Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης)

Ο προσφεύγων, Μάρτυρας του Ιεχωβά, καταδικάστηκε για κακούργημα εξαιτίας της άρνησής του να καταταγεί στο στρατό σε μια περίοδο κατά την οποία η Ελλάδα δεν αναγνώριζε στους αντιρρησίες συνείδησης εναλλακτική στη στρατιωτική θητεία πολιτική υπηρεσία. Λίγα χρόνια αργότερα, δεν έγινε δεκτός ο διορισμός του ως ορκωτού λογιστή εξαιτίας της καταδίκης του, παρά την υψηλή του βαθμολογία στο δημόσιο διαγωνισμό για την εν λόγω θέση.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 14** (απαγόρευση των διακρίσεων) **σε συνδυασμό με το άρθρο 9** της Σύμβασης, καθώς θεώρησε ότι ο αποκλεισμός του προσφεύγοντος από το επάγγελμα του ορκωτού λογιστή ήταν δυσανάλογος προς το σκοπό της διασφάλισης κατάλληλης τιμωρίας όσων αρνούνται να υπηρετήσουν την Χώρα τους, λαμβανομένου υπόψη ότι είχε ήδη εκτίσει ποινή φυλάκισης για το συγκεκριμένο αδίκημα.

Ülke κατά Τουρκίας

24 Ιανουαρίου 2006 (απόφαση Τμήματος)

Ο προσφεύγων αρνήθηκε να εκπληρώσει τη στρατιωτική του θητεία, επικαλούμενος τις ισχυρές πασιφιστικές του πεποιθήσεις, και έκαψε δημόσια σε συνέντευξη τύπου την κλήση στράτευσης. Αρχικά, καταδικάστηκε για υποκίνηση άλλων ατόμων τα οποία ήταν προς στράτευση να μην εκπληρώσουν τη στρατιωτική τους θητεία και αφού μεταφέρθηκε σε στρατιωτική μονάδα, καταδικάστηκε επανειλημμένα για άρνηση να φορέσει στρατιωτική στολή. Εξέτισε ποινή περίπου δύο ετών στη φυλακή και στη συνέχεια κρυβόταν από τις Αρχές.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 3** (απαγόρευση απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης) της Σύμβασης, καθώς θεώρησε, εν προκειμένω, ότι το εφαρμοστέο νομοθετικό πλαίσιο δεν προέβλεπε τα κατάλληλα μέσα αντιμετώπισης καταστάσεων οι οποίες ανέκυπταν από την άρνηση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας λόγω πεποιθήσεων. Ο προσφεύγων, εξαιτίας της φύσης της νομοθεσίας, βρισκόταν αντιμέτωπος με τον κίνδυνο ατέρμονων διώξεων και ποινικών καταδικών. Η συνεχής εναλλαγή μεταξύ των ποινικών διώξεων και των ποινών φυλάκισης, σε συνδυασμό με το ενδεχόμενο να ασκείται δίωξη κατά του προσφεύγοντος για το υπόλοιπο της ζωής του, ήταν δυσανάλογη προς τον σκοπό της διασφάλισης εκπλήρωσης της στρατιωτικής του θητείας.

Bayatyan κατά Αρμενίας

7 Ιουλίου 2011 (Grand Chamber judgment)

Ο προσφεύγων, Μάρτυρας του Ιεχωβά, αρνήθηκε να εκπληρώσει τη θρησκευτική του θητεία για λόγους συνείδησης κατά την περίοδο κατάταξης το 2001, ήταν ωστόσο διατεθειμένος να εκπληρώσει εναλλακτική πολιτική υπηρεσία. Οι Αρχές τον πληροφόρησαν ότι, καθώς δεν υπήρχε νόμος στην Αρμενία ο οποίος να προβλέπει εναλλακτική υπηρεσία,

ήταν υποχρεωμένος να υπηρετήσει στο στρατό. Καταδικάστηκε σε φυλάκιση για ανυποταξία. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι η καταδίκη του συνιστούσε παραβίαση των δικαιωμάτων του ενόψει του άρθρου 9 της Σύμβασης, επισημαίνοντας ότι η διάταξη θα έπρεπε να ερμηνευτεί με βάση τις παρούσες συνθήκες, κυρίως δε με βάση το γεγονός ότι η πλειονότητα των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης είχαν αναγνωρίσει το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης.

Το Δικαστήριο επισήμανε ότι, πριν την παρούσα υπόθεση, δεν είχε τοποθετηθεί επί του ερωτήματος της εφαρμογής του άρθρου 9 της Σύμβασης στην περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης, σε αντίθεση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία αρνούνταν να εφαρμόσει το παραπάνω άρθρο στην περίπτωση αυτών των προσώπων (βλ. παραπάνω, σελίδα 1). Ωστόσο, η περιοριστική αυτή ερμηνεία του άρθρου 9 αντικατόπτριζε τις αντιλήψεις οι οποίες επικρατούσαν εκείνη την εποχή. Έχουν συντελεστεί σημαντικές εξελίξεις από τότε, τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και σε επίπεδο εθνικών ενόμων τάξεων των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το Δικαστήριο, ενόψει ιδίως των προαναφερθέντων και της θεωρίας του περί «ζωντανού κειμένου», κατέληξε ότι ήταν αναγκαία και αναμενόμενη η μεταστροφή της ερμηνείας του άρθρου 9 και ότι η εν λόγω διάταξη δεν μπορούσε να ερμηνεύεται πλέον σε συνδυασμό με το άρθρο 4, παρ. 3 εδ. β', της Σύμβασης. Κατά συνέπεια, παρόλο που το άρθρο 9 δεν πρόβλεπε ρητά το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης, το Δικαστήριο θεώρησε ότι η άρνηση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας η οποία απέρρευε από σοβαρή και ανυπέρβλητη σύγκρουση μεταξύ της υποχρέωσης να υπηρετήσει κανείς στο στρατό και της συνείδησής του ή ειλικρινών θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, συνιστούσε πεποίθηση αρκούντως εδραία, εμπειριστατωμένη, συνεκτική και σοβαρή, ώστε να προστατεύεται από το άρθρο 9. Καθώς ο προσφεύγων υπαγόταν στην περίπτωση αυτή, το άρθρο 9 έβρισκε εφαρμογή στην υπόθεσή του.

Επιπλέον, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη ότι υπήρχαν ικανές εναλλακτικές λύσεις για την εξυπηρέτηση των αντικρουόμενων εμπλεκόμενων συμφερόντων στη συντριπτική πλειονότητα των ευρωπαϊκών Κρατών και ότι η καταδίκη του προσφεύγοντος επήλθε σε χρονικό διάστημα κατά το οποίο η Αρμενία είχε ήδη δεσμευτεί ως προς την υιοθέτηση εναλλακτικής υπηρεσίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 9** της Σύμβασης στην παρούσα υπόθεση.

Ercep κατά Τουρκίας

22 November 2011 (απόφαση Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης)

Στην εν λόγω υπόθεση, ο προσφεύγων, Μάρτυρας του Ιεχωβά, αρνήθηκε να εκπληρώσει τη στρατιωτική του θητεία. Σύμφωνα με τη σχετική νομοθεσία, όσοι δεν εμφανίζονταν για αναφορά υπηρεσίας θεωρούνταν λιποτάκτες. Κατά την έναρξη κάθε περιόδου κατάταξης, κινούνταν εναντίον του προσφεύγοντος ποινικές διαδικασίες λόγω της μη κατάταξής του (πάνω από είκοσι πέντε διαδικασίες από το 1998). Του επιβλήθηκαν αρκετές ποινές φυλάκισης. Το 2004, το στρατιωτικό δικαστήριο αποφάσισε να επιβάλει τη συνολική ποινή φυλάκισης των επτά μηνών και 15 ημερών. Αφού εξέτισε πέντε μήνες στη φυλακή, ο προσφεύγων αφέθηκε ελεύθερος με άδεια. Ο προσφεύγων κατήγγειλε, ειδικότερα, τις διαδοχικές καταδίκες του για την άρνηση να καταταγεί στις ένοπλες δυνάμεις.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 9** της Σύμβασης στην εν λόγω υπόθεση. Επισήμανε, ειδικότερα, ότι ο προσφεύγων ανήκε στους Μάρτυρες του Ιεχωβά, μια θρησκευτική οργάνωση στις πεποιθήσεις τις οποίας περιλαμβάνεται και η αντίθεση στην εκπλήρωση στρατιωτικής θητείας, ανεξάρτητα από την υποχρέωση να είναι αυτή ένοπλη. Η αντίρρηση του προσφεύγοντος απέρρευε, συνεπώς, από τις πραγματικά εδραιωμένες θρησκευτικές πεποιθήσεις του που έρχονταν σε σοβαρή και ανυπέρβλητη

σύγκρουση με τις σχετικές υποχρεώσεις του. Οι αντιρρησίες συνείδησης, εάν επιθυμούσαν να παραμείνουν πιστοί στις πεποιθήσεις τους, δεν είχαν άλλη επιλογή παρά να αρνηθούν να καταταγούν στο στρατό. Με τον τρόπο αυτό, όμως, έρχονταν αντιμέτωποι με ένα είδος «πολιτικού θανάτου», εξαιτίας των ασταμάτητων διώξεων που ασκούσαν από τις Αρχές εναντίον τους, του σωρευτικού αποτελέσματος των ποινικών καταδικών, των συνεχών διώξεων και ποινών φυλάκισης, καθώς και του ενδεχόμενου να αντιμετωπίζουν διώξεις για το υπόλοιπο της ζωής τους. Το σύστημα αυτό δεν επιτύγχανε μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων της κοινωνίας στο σύνολό της και των συμφερόντων των αντιρρησιών συνείδησης. Κατά συνέπεια, οι επιβληθείσες στον προσφεύγοντα κυρώσεις, χωρίς καμία παραχώρηση υπέρ όσων υπαγόρευαν η συνείδηση και οι πεποιθήσεις του, δεν συνιστούσε αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Το Δικαστήριο, ενόψει του **άρθρου 46** (υποχρεωτική ισχύς και εκτέλεση των αποφάσεων), αφού παρατήρησε ότι η παραβίαση των δικαιωμάτων του προσφεύγοντος απέρρευε από ένα διαρθρωτικό πρόβλημα σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια του υπάρχοντος νομικού πλαισίου σχετικά με τους αντιρρησίες συνείδησης και την έλλειψη εναλλακτικής μορφής θητείας, έκρινε περαιτέρω ότι η αναθεώρηση του νόμου, προκειμένου να αποφευχθούν τυχόν συναφείς παραβιάσεις της Σύμβασης, σε συνδυασμό με την υιοθέτηση εναλλακτικής μορφής υπηρεσίας, ενδεχομένως θα συνιστούσε ένα μέσο αποκατάστασης της τελεσθείσας παραβίασης.

Βλέπε επίσης: [Feti Demirtas κατά Τουρκίας](#), απόφαση (Τμήμα) της 17ης Ιανουαρίου 2012· [Buldu και Άλλοι κατά Τουρκίας](#) απόφαση (Τμήμα) της 3^{ης} Ιουνίου 2014.

Savda κατά Τουρκίας

12 Ιουνίου 2012 (απόφαση Τμήματος)

Η παρούσα υπόθεση αφορούσε την άρνηση αναγνώρισης του δικαιώματος στην αντίρρηση συνείδησης στην Τουρκία. Ο προσφεύγων κατήγγειλε, ειδικότερα, τις διάφορες διώξεις και καταδίκες σε βάρος του επειδή αξίωσε την υπαγωγή του στο καθεστώς αντίρρησης συνείδησης. Τόνισε την αυστηρότητα των επιβληθέντων εις βάρος του μέτρων με αφορμή την άρνησή του, ενώ πρόσθεσε ότι οι διαδοχικές καταδίκες τον έφεραν σε κατάσταση ταπείνωσης και εξευτελισμού. Τέλος, αμφισβήτησε τη δίκαιη διεξαγωγή της διαδικασίας ενώπιον του στρατιωτικού δικαστηρίου, το οποίο, κατά την άποψή του, δεν μπορούσε να θεωρηθεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 9** της Σύμβασης. Στην παρούσα υπόθεση, ο προσφεύγων κατήγγειλε όχι μόνο συγκεκριμένες ενέργειες του Κράτους, αλλά επίσης και την αποτυχία του τελευταίου να θεσπίσει νομοθεσία για την εφαρμογή του δικαιώματος στην αντίρρηση συνείδησης. Η αίτησή του δεν εξετάστηκε ποτέ από τις Αρχές, οι οποίες περιορίστηκαν στην απλή εφαρμογή των διατάξεων για την ποινικοποίηση της άρνησης εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας. Εξαιτίας της έλλειψης διαδικασίας η οποία θα επέτρεπε στον προσφεύγοντα να διαπιστώσει εάν πληροί τις προϋποθέσεις για την υπαγωγή του στο καθεστώς του δικαιώματος αντίρρησης συνείδησης, η υποχρέωση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας συνιστούσε σοβαρή και ανυπέβλητη σύγκρουση ανάμεσα στην υποχρέωση αυτή και τις ενδότερες, ειλικρινείς πεποιθήσεις του. Κατά συνέπεια, οι Αρχές υποχρεούνταν να παρέχουν στον προσφεύγοντα πρόσβαση σε μια αποτελεσματική διαδικασία η οποία θα του έδινε τη δυνατότητα να αποδείξει ότι δικαιούται την υπαγωγή στο καθεστώς αντίρρησης συνείδησης, όπως είχε αιτηθεί. Ένα σύστημα που δεν παρείχε τη δυνατότητα εναλλακτικής υπηρεσίας ή αποτελεσματικής και προσβάσιμης διαδικασίας με την οποία να εξετάζεται η αίτηση του ενδιαφερόμενου σχετικά με τον αν μπορούσε να επωφεληθεί του δικαιώματος στην αντίρρηση συνείδησης στερούνταν της απαραίτητης εξισορρόπησης ανάμεσα στο γενικό συμφέρον της κοινωνίας και το συμφέρον των αντιρρησιών συνείδησης.

Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 3** (απαγόρευση των διακρίσεων) της Σύμβασης, καθώς ο προσφεύγων υπέστη ταπεινωτική μεταχείριση, όπως επίσης και **παραβίαση του άρθρου 6, παρ. 1** (δικαίωμα σε δίκαιη δίκη) της Σύμβασης, δεδομένου ότι ο προσφεύγων, ως αντιρρησίας συνείδησης, είχε την υποχρέωση να εμφανιστεί ενώπιον στρατιωτικού δικαστηρίου, το οποίο ήταν ασυμβίβαστο με την αρχή της ανεξαρτησίας και αμεροληψίας των δικαστηρίων.

Βλ. επίσης: **Tarhan κατά Τουρκίας**, απόφαση (Τμήματος) της 17^{ης} Ιουλίου 2012· **Savda κατά Τουρκίας (αρ. 2)**, απόφαση (Τμήματος) της 15^{ης} Νοεμβρίου 2016 (όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι συνίσταται παραβίαση του άρθρου 10 (ελευθερία έκφρασης) της Σύμβασης, η οποία αφορούσε στην καταδίκη ενός αντιρρησία συνείδησης από τα ποινικά δικαστήρια για δημόσια υποκίνηση με δήλωσή του μη εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας).

Enver Aydemir κατά Τουρκίας

7 Ιουνίου 2016 (απόφαση Τμήματος)

Ο προσφεύγων, στην παρούσα υπόθεση, ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι κρατήθηκε, διώχθηκε και καταδικάστηκε επανειλημμένα επειδή αξίωσε την υπαγωγή του στο καθεστώς αντιρρησία συνείδησης.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η άρνηση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας από τον προσφεύγοντα σε όφελος της κοσμικής Δημοκρατίας της Τουρκίας δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9 της Σύμβασης, καθώς τα επιχειρήματα τα οποία επικαλέστηκε προκειμένου να αξιώσει την υπαγωγή στο καθεστώς αντιρρησία συνείδησης δεν απέρρεαν από θρησκευτικές πεποιθήσεις οι οποίες να έρχονται σε σοβαρή και ανυπέρβλητη σύγκρουση με την υποχρέωσή του προς εκπλήρωση στρατιωτικής θητείας. Κήρυξε, συνεπώς, την προσφυγή **απαράδεκτη**, ως ασυμβίβαστη με τη Σύμβαση σύμφωνα με το άρθρο 35, παρ. 3 (προϋποθέσεις παραδεκτού).

Παπαβασιλάκης κατά Ελλάδος

15 Σεπτεμβρίου 2016 (απόφαση Τμήματος)

Η υπόθεση αυτή αφορούσε την άρνηση των Αρχών να αναγνωρίσουν στον προσφεύγοντα την υπαγωγή σε καθεστώς αντιρρησία συνείδησης και να του επιτρέψουν να εκπληρώσει εναλλακτική κοινωνική εργασία αντί για στρατιωτική θητεία.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 9** της Σύμβασης, καθώς ο προσφεύγων στερήθηκε των απαραίτητων διαδικαστικών εγγυήσεων κατά την εξέταση της αίτησής του για εναλλακτική πολιτική υπηρεσία. Το Δικαστήριο, ειδικότερα, θεώρησε ότι οι ελληνικές Αρχές απέτυχαν να εκπληρώσουν το καθήκον τους να διασφαλίσουν ότι η συνέντευξη των αντιρρησιών συνείδησης από την Ειδική Επιτροπή του στρατού υπό συνθήκες οι οποίες να εγγυώνται την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας και την προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο ισότιμη εκπροσώπηση. Εν προκειμένω, σημείωσε ότι: η Επιτροπή που εξέτασε τον προσφεύγοντα απαρτιζόταν κατά πλειοψηφία από αξιωματικούς του στρατού, ενώ δύο από τους πολίτες που συμμετείχαν στη σύνθεσή του απουσίαζαν χωρίς να αντικατασταθούν· η τελική απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, η οποία βασίστηκε σε ένα προσχέδιο υπουργικής απόφασης σε συνέχεια της πρότασης Επιτροπής, δεν παρείχε τις απαιτούμενες εγγυήσεις αμερόληπτης και ανεξάρτητης κρίσης· το Συμβούλιο της Επικρατείας προέβη μόνο σε έλεγχο νομιμότητας και όχι σε έλεγχο ουσίας, βασιζόμενο στην εκτίμηση της Ειδικής Επιτροπής.

Adyan και Άλλοι κατά Αρμενίας

12 Οκτωβρίου 2017³

Η παρούσα υπόθεση αφορούσε τέσσερις μάρτυρες του Ιεχωβά οι οποίοι καταδικάστηκαν το 2011 λόγω της άρνησής τους να εκπληρώσουν είτε στρατιωτική θητεία είτε εναλλακτική πολιτική υπηρεσία βάσει των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Τόσο ενώπιον των τοπικών Αρχών όσο και ενώπιον των δικαστηρίων, ισχυρίστηκαν ότι παρότι ο εθνικός νόμος παρείχε τη δυνατότητα εναλλακτικής στη στρατιωτική υπηρεσίας, αυτή δεν είχε καθαρά πολιτικό χαρακτήρα, καθώς την επέβλεπαν στρατιωτικές Αρχές. Αφέθηκαν ελεύθεροι από τη φυλακή το 2013 σε συνέχεια γενικής αμνηστίας, έχοντας εκτίσει περισσότερα από δύο χρόνια της ποινής φυλάκισής τους.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 9** της Σύμβασης. Θεώρησε ότι οι αρμενικές Αρχές, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, απέτυχαν να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα υπέρ της συνείδησης και των πεποιθήσεων του προσφεύγοντος, καθώς και να εξασφαλίσουν ένα σύστημα εναλλακτικής υπηρεσίας το οποίο να επιτυγχάνει μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων της κοινωνίας ως συνόλου και των συμφερόντων των προσφευγόντων. Ειδικότερα, διαπίστωσε δύο βασικές ελλείψεις στο σύστημα εναλλακτικής υπηρεσίας. Πρώτον, δεν διαχωριζόταν επαρκώς από το στρατιωτικό σύστημα: είτε ως προς την αρμοδιότητα, τον έλεγχο ή τους εφαρμοστέους κανόνες, καθώς υπήρχε συμμετοχή του στρατού στην επίβλεψη και οργάνωση της εναλλακτικής υπηρεσίας, συμπεριλαμβανομένων ζητημάτων όπως επιτόπιοι έλεγχοι, η μη εξουσιοδοτημένη απουσία, οι μεταθέσεις, οι ανατεθείσες εργασίες και η χρήση στρατιωτικών κανόνων· είτε ως προς την εμφάνιση, καθώς υπήρχε η απαίτηση προς τους πολίτες που παρείχαν κοινωνική υπηρεσία να φορούν στολή. Δεύτερον, η διάρκεια της εναλλακτικής υπηρεσίας ήταν σημαντικά μεγαλύτερη από εκείνη της στρατιωτικής θητείας (42 μήνες αντί για 24), γεγονός το οποίο είχε αναπόφευκτα αποτρεπτικό, ακόμα και τιμωρητικό χαρακτήρα. Επιπλέον, παρότι το 2013 εισήχθησαν νομοθετικές τροπολογίες, οι οποίες παρείχαν στους προσφεύγοντες τη δυνατότητα να αιτηθούν την ακύρωση των καταδικαστικών αποφάσεών τους, μέχρι τότε είχαν ήδη εκτίσει σχεδόν δύο χρόνια από τις ποινές τους.

Επιλογή από υποθέσεις που εκκρεμούν ενώπιον του Δικαστηρίου

Baydar κατά Τουρκίας (αρ. 25632/13)

Προσφυγή που κοινοποιήθηκε στην τουρκική κυβέρνηση στις 17 Σεπτεμβρίου 2014

Ο προσφεύγων, στην παρούσα υπόθεση, κατήγγειλε τις ποινικές διώξεις και καταδίκες σε βάρος του εξαιτίας της άρνησής του να εκπληρώσει τη στρατιωτική του θητεία επικαλούμενος τις πεποιθήσεις του.

Το Δικαστήριο ενημέρωσε την τουρκική κυβέρνηση για την προσφυγή και έθεσε ερωτήσεις στα μέρη στο πλαίσιο του άρθρου 3 (απαγόρευση των διακρίσεων) και του άρθρου 9 της Σύμβασης.

Mammadov και Huseynov κατά Αζερμπαϊτζάν (αρ. 14604/08)

Προσφυγή που κοινοποιήθηκε στην κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν στις 29 Νοεμβρίου 2016

Η υπόθεση αυτή αφορά στην καταδίκη από τα ποινικά δικαστήρια των προσφευγόντων, οι οποίοι είναι μάρτυρες του Ιεχωβά, για την άρνησή τους να εκπληρώσουν τη στρατιωτική τους θητεία επικαλούμενοι θρησκευτικούς λόγους.

³ Η απόφαση αυτή καθίσταται οριστική σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο άρθρο 44, παρ. 2, (οριστικές αποφάσεις) της [Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου](#).

Το Δικαστήριο ενημέρωσε την κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν για την προσφυγή και έθεσε ερωτήσεις στα μέρη στο πλαίσιο, ιδίως, του άρθρου 9 της Σύμβασης.

Mirzayev κατά Αζερμπαϊτζάν (αρ. 41792/15)

Προσφυγή που κοινοποιήθηκε στην κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν στις 9 Φεβρουαρίου 2017. Η υπόθεση αυτή αφορά στην καταδίκη από τα ποινικά δικαστήρια του προσφεύγοντος, μάρτυρα του Ιεχωβά, για την άρνησή του να εκπληρώσει στρατιωτική θητεία επικαλούμενος θρησκευτικούς λόγους.

Το Δικαστήριο ενημέρωσε την κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν για την προσφυγή και έθεσε ερωτήσεις στα μέρη στο πλαίσιο του άρθρου 9 της Σύμβασης.

Κείμενα και έγγραφα

Βλέπε ιδίως:

- [Οδηγός επί του άρθρου 9 – Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας](#) έγγραφο που συντάχθηκε από το Τμήμα Έρευνας του Δικαστηρίου.
-

Επικοινωνία με τα Μέσα:

Τηλ.: +33 (0)3 90 21 42 08